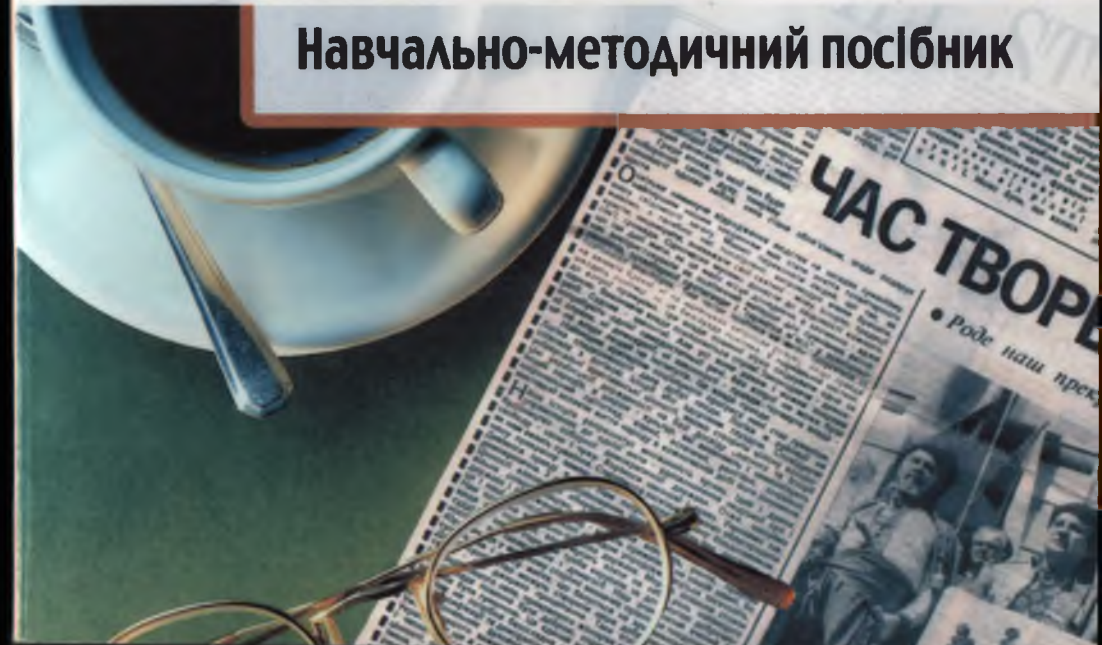

Наталія Шеремета

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Навчально-методичний посібник

УДК 811.161.2:070(075.8)

ББК 811.411.4-923

Ш49

Рецензенти:

- Копусь О.А.**, доктор педагогічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Каленюк С.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського;
- Почапська О.І.**, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Рекомендовано до друку вченою радою

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 2 від 26 лютого 2015 року)*

Шеремета Н.П.

- Ш49 Українська мова в засобах масової комунікації : навчально-методичний посібник / Н.П. Шеремета. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г. – 2015. – 188 с.
ISBN 978-617-620-154-0

У посібнику репрезентовано навчальну та робочу програму дисципліни «Українська мова в ЗМК» (Змістовий модуль 4. Граматика. Словотвір як учення про структуру і творення слів, морфологія (типи словозміни); Змістовий модуль 5. Граматика (синтаксис і пунктуація речення). Синтаксис і семантика тексту як журналістського твору), плани практичних і лабораторних занять, подано методичні рекомендації до самостійної та індивідуально-дослідної роботи студентів, визначено завдання для діагностики якості знань, умінь і навичок, узагальнено список рекомендованої літератури. Завдання та ілюстративний матеріал спрямовані на поглиблене мовопізнання й витончену досконалість мовокористування студентів-журналістів, збагачення індивідуальної мовної пам'яті, утвердження в свідомості зразків літературної мови.

Для викладачів і студентів-журналістів вищих навчальних закладів. Може стати самовчителем для охочих опанувати українську мову.

УДК 811.161.2:070(075.8)

ББК 811.411.4-923

ISBN 978-617-620-154-0

© Шеремета Н.П., 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА В ЗМК»	5
Загальна характеристика навчального курсу «Українська мова в ЗМК»	5
Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	7
Структурно-логічна схема дисципліни	10
РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА В ЗМК» ..	11
Опис навчальної дисципліни	11
Теоретичний блок дисципліни	12
Зміст теоретичної підготовки	14
Практичний блок дисципліни	19
Методичні рекомендації до практичних занять	19
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	20
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ГРАМАТИКА. СЛОВОТВІР ЯК УЧЕННЯ ПРО СТРУКТУРУ І ТВОРЕННЯ СЛІВ, МОРФОЛОГІЯ (ТИПИ СЛОВОЗМІНИ)	20
Практичне заняття № 1	20
Практичне заняття № 2	24
Практичне заняття № 3	31
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ГРАМАТИКА (СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ РЕЧЕННЯ). СИНТАКСИС І СЕМАНТИКА ТЕКСТУ ЯК ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ТВОРУ	36
Практичне заняття № 4	36
Практичне заняття № 5	40
Практичне заняття № 6	44
Практичне заняття № 7	49
Практичне заняття № 8	53
Практичне заняття № 9	58
Методичні рекомендації до лабораторних занять	67
ПЛАНІ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ	68
Лабораторне заняття № 1	68
Лабораторне заняття № 2	87
Організація самостійної роботи студентів	103
Методичні рекомендації до діагностики якості знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни	106
Письмове експрес-опитування студентів	106
Самостійні роботи	106
Тестові завдання	109
Модульні контрольні роботи	114
Модульна контрольна робота до змістового модуля №4	114
Модульна контрольна робота до змістового модуля №5	134
Завдання для самоконтролю	151
Завдання комплексної контрольної роботи	159
Семестровий іспит (40 балів)	169
Рекомендована література	176
Базова література	176
Допоміжна література	176
Лексикографічний корпус української мови	181
Інтернет-ресурси	181
Електронні словники	181
Глосарій термінів, що використовується при викладанні дисципліни	182

ПЕРЕДМОВА

Динаміка світового довкілля, реалій громадського, політичного буття та обставин приватного життя сьогодення призвела до суттєвих змін мови і стилю, тематики й змісту засобів масової комунікації. Міжнародне співробітництво, інформаційний взаємовплив сучасних мас-медіа часто заступається інформаційними війнами, агресією, тиском, маніпулюванням тощо. Політика глобалізації в електронну епоху потребує якісного медіатексту, що зможе блискавично завести механізми медіасприйняття, медіааналізу та медіарезонансу будь-якої події. І саме від професійної майстерності журналістів, від форм оприявнень ними формального арсеналу мови (слова, їх поєднання, звуковий лад, граматики) залежить передаваний нею величезний за обсягами культурний, інформаційний світ, формування іміджу українських ЗМК та авторитету України в сучасному світі.

А це ставить перед вищою школою важливе завдання – зрощення журналістів нової епохи, що зможуть творити журналістику пристрасну (в пошуку істини, у сприйнятті та об'єктивному передаванні новин), емпатичну (глибоко розуміти й співпереживати проблеми свого й іншого народу, держави, окремої людини тощо), журналістику, що стане невід'ємним супроводом глибокого оновлення мовного буття України, її руху до реальної незалежності на демократичних засадах.

У посібнику «Українська мова в ЗМК» репрезентовано навчальну та робочу програму дисципліни «Українська мова в ЗМК» (*Змістовий модуль 4. Граматика. Словотвір як учення про структуру і творення слів, морфологія (типи словозміни); Змістовий модуль 5. Граматика (синтаксис і пунктуація речення). Синтаксис і семантика тексту як журналістського твору*), плани практичних і лабораторних занять, подано методичні рекомендації до самостійної та індивідуально-дослідної роботи студентів, визначено завдання для діагностики якості знань, умінь і навичок, узагальнено список рекомендованої літератури.

Програмою курсу передбачено проведення лекційних та практичних занять, на яких традиційні теоретичні розділи поєднуються з безпосереднім зануренням студентів у процес створення власних журналістських матеріалів. Методика проведення практичних занять базується на проблемних, евристичних, ігрових та інших продуктивних формах навчання, які розвивають індивідуальність студентів, їх емоційну, творчу активність, самостійність мислення, здатність сприймати, інтерпретувати й аналізувати мовно-стилістичні особливості журналістських текстів.

Самостійне опрацювання академічних і прикладних граматик, різноманітних словників, правописних довідників, а також творче виконання індивідуально-дослідних завдань розширить можливості мовопізнання й мовокоористування студента, сприятиме гармонійному узгодженню складників ланцюжка взаємопов'язаних сутностей: материнська мова – державна мова – національна самоідентифікація.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА В ЗМК»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА В ЗМК»

Програму вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Українська мова в ЗМК» складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра (варіативна компонента) напряму 6.030301 Журналістика.

Тип дисципліни. Навчальна дисципліна належить до циклу природничо-наукової підготовки (вибіркова).

Міждисциплінарні зв'язки: українська мова за професійним спрямуванням, практична стилістика, журналістська майстерність, теорія масової комунікації, теорія масової інформації, вступ до спеціальності, теорія сприймання та розуміння твору, текстознавство, теорія твору й ін.

Метою викладання навчального курсу «Українська мова в ЗМК» є різнобічний мовленнєвий розвиток майбутніх фахівців-журналістів, усвідомлення місії комунікативної, репрезентативної та культуроносною функції української мови в ЗМК, формування широкого мовнокомунікативного видноколу.

Вивчення даної дисципліни забезпечує фахову підготовку з української мови в засобах масової комунікації; сприяє практичному оволодінню літературними нормами, формуванню навичок культури писемного і усного мовлення, розвитку потенцій впливати на актуалізацію національного самоусвідомлення української спільноти; спонукає до усвідомлення української мови не лише як засобу спілкування, а й як найважливішого джерела формування інтелекту і духовно-емоційної сфери особистості через її органічний зв'язок з національними традиціями.

Основні завдання дисципліни «Українська мова в ЗМК»:

- 1) викласти теоретичний матеріал, що ґрунтовно описує розвиненість граматичної системи української мови, виявляє її розгалужений словниковий обшир, наводить приклади розпрацьованих термінологічних підсистем різних галузей знань, науки, професійної діяльності;
- 2) сформувані наукові погляди на мову, мовлення та мовну комунікацію, що стимулюватимуть пошук нових риторичних, стилістичних засобів, нових форм мовного впливу на слухачів, глядачів;
- 3) виробити навички самостійних спостережень над мовними фактами, їх аналізу та класифікації, розуміння законів розвитку і функціонування залежно від сфери й мети спілкування, зокрема в мові ЗМК;
- 4) збільшити, поглибити індивідуальну мовну пам'ять – мовний автоматизм.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є мовний матеріал текстів різних стилів, тобто система рівневих мовних одиниць (фонематичний, морфемний, словотвірний, лексичний, граматичний рівні) та визначення їх ролі в структурно-смысловій єдності, комунікативній спрямованості та вираженні смислу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко А.П. Сучасна українська літературна мова / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ, М.І. Тоцька, І.М.Уэдиган. – К. : Вища школа, 1997. – 434С.
2. Сучасна українська літературна мова : Підручник для студ. філол. спец. вузів / М.Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; За ред. М.Я. Плющ. 3-ге вид., стереотип. – К. : Вища школа, 2000. – 430С.
3. Сучасна українська літературна мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін. / За ред. О.Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К. : Либідь, 2001. – 400с.
4. Сучасна українська мова. Морфологія. Синтаксис: підручник / А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – 374с.
5. Шульжук К.Ф. Синтаксис сучасної української літературної мови: Підручник / К.Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієнко Л.А. Граматичний словник українських дієслів: У двох томах / Л.А. Алексієнко, І.В. Козленко. – Т.1. – К., 1998. (А – О)
2. Андерш Й.Ф. Особливості адвербіалізації іменників / Й.Ф. Андерш // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 3-6.
3. Андерш Й.Ф. До питання про семантичну структуру речення / Й.Ф. Андерш // Мовознавство. -Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Посібник / За заг. ред. Олександри Сербенської. – Львів: Світ, 1994. – 152с.
4. Арполенко Г.П. Числівник української мови / Г.П. Арполенко, К.Г. Городенська, Г.Х. Шербатюк. – К. : Наук. думка, 1980. – 241С.
5. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич. – Львів: Світ, 1990. – 232с.
6. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Надія Денисівна Бабич. – Львів: Світ, 2003. – 431С.
7. Баранник Д.Х. Мова радіо і телебачення / Д.Х. Баранник // Мова сучасної масово-політичної інформації / Ред. кол. : І.К. Білодід та ін. – К. : Наукова думка, 1979. – С. 203–230.
8. Безпояско О.К. Зони перехідності в граматичній категорії числа іменника / О.К. Безпояско // Мовознавство. – 1995. – № 2-3. – С. 9-12.
9. Білевич Т.Л. Дієслівна багатозначність у процесі розвитку мови / Т.Л. Білевич // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 46-50.
10. Білоусенко П.І. Прислівники часу в сучасній українській мові / П.І. Білоусенко // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 7.
11. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / Світлана Калениківна Богдан. – К. : Рідна мова, 1989. – 476С.

12. Болхун О.В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника / О.В. Болхун // Мовознавство. – 1994. – № 6. – С. 34-39.
13. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368с.
14. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок / І.Р. Вихованець // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 25-30.
15. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1980. – 288С.
16. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1987. – 232С.
17. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська; за ред. чл.-кор. НАН України І. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – 400с.
18. Вихованець І.Р. У світі граматики / І.Р. Вихованець. – К. : Рад. школа, 1987. – 192с.
19. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256С.
20. Волощак М. Неправильно-правильно: Довідник з українського слововживання : За матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак. – 2 вид., доп. – К. : Просвіта, 2003. – 160С.
21. Гальона Н.П. Функції модальних часток / Н.П. Гальона // УМЛШ. – 1990. – № 11. – С. 23-27.
22. Герман К.Ф. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів / К.Ф. Герман // УМЛШ. – 1970. – № 5. – С. 54-57.
23. Гнатюк Г.М. Ад'єктивація дієприкметників у сучасній українській літературній мові // Мовознавство / Г.М. Гнатюк. – 1983. – № 1. – С. 19-28.
24. Гнатюк Г.М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові / Г.М. Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1982. – 248с.
25. Головащук С. І. Українське літературне слововживання / С. І. Головащук. – К. : Вища школа, 1995. – 319с.
26. Голосовська Г. Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні? / Галина Голосовська // Українська мова. – 2011. – №4. – С. 63-71.
27. Голянич М.І. Внутрішня валентність постфіксальних дієслів із значенням говоріння // Мовознавство. – 1987. – № 2. – С. 48-53.
28. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники / К. Городенська. – Херсон: Вид-во. ХДУ, 2007. – 340С.
29. Городенська К. Дери́вація синтаксичних одиниць / К. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 190с.
30. Городенська К. Правильно визначаєте календарні межі / К. Городенська // Українська мова. – 2005. – №3.
31. Городенська К.Г. Із найновіших рекомендацій щодо складних уживань в українській мові / К.Г. Городенська, Н.І. Кочукова, Г.М. Куцак. – Київ – Слов'янськ, 2006. – 83С.
32. Горпинич В.О. Відмінювання топонімів множинної форми / В.О. Горпинич // Культура слова. – 1988. – Вип. 34. – С. 69-74.

33. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір : посіб. для вчителів. / В. О. Горпинич. – К. : Рад. школа, 1977. – 118С.
34. Горпинич В.О. Морфологія української мови / В.О. Горпинич. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 336с.
35. Горпинич В.О. Складні випадки відмінювання топонімів / В.О. Горпинич // Культура слова. – 1987. – Вип. 32.
36. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова : морфеміка, словотвір, морфологія : навч. посіб. для студ. філол. спец. вузів / В.О. Горпинич. – Київ : Вища школа, 1999. – 206С.
37. Гринчишин Д. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. – К. : Знання, 2004. – 367 с.
38. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові / А.П. Грищенко. – К. : Наук. думка, 1978. – 207С.
39. Дацюк І. Причини пунктуаційних помилок у простому ускладненому реченні / І. Дацюк // Дивослово. – 1996. – №10. – С. 28-30.
40. Довідник з культури мови / С. Я. Ермоленко [та ін.]; ред. С. Я. Ермоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 400с.
41. Жайворонок В.В. Безсполучникове приєднання у складному реченні / В.В. Жайворонок // Мовознавство. – 1977. – №1. – С. 12-20.
42. Загнітко А.П. Функції граматичних форм роду іменників / А.П. Загнітко // УМЛШ. – 1990. – № 6. – С. 50-54.
43. Задорожний В. Кличний відмінок іменників на -ець у сучасній українській мові / В. Задорожний // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 39-42.
44. Закінчення іменників другої відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини [Іваненко З. І. Семантична структура прикметникових конструкцій / З.І. Іваненко // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 13-22.
45. Капелюшний А.О. Літературне редагування в засобах масової інформації / Анатолій Олексійович Капелюшний. – Львів, 2005. – 432С.
46. Капелюшний А.О. Типологія журналістських помилок / Анатолій Олексійович Капелюшний. – Львів: ЛНУ, 2000. – 68С.
47. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я» / С. Караванський. – Київ : Академія, 2001. – 233С.
48. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – Київ : Академія, 1998. – 712С.
49. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навчальний посібник / М. У. Каранська. – Київ : Либідь, 1995. – 312с.
50. Клименко Н.Ф. Словник афіксальних морфем української мови мови / Н. Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, В.С. Карпіловський, Т.І. Недозим; Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні НАН України. – К. : ВАТ Укр. НДІ ПСК, 1998. – 435с.
51. Клименко Н.Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська. – К. : Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, 1998. – 161С.
52. Ковалів П. Безособові речення на -но, -то, їх значення та норми вживання [Коваль А.П. Культура української мови / А.П. Коваль. – К: Наук. думка, 1966. – 192с.
53. Кочан І.М. Культура рідної мови / І.М. Кочан, А.С. Токарська. – Львів: Світ. -Кузьмич О.О. Функціональні особливості складних конструкцій з послідовною підрядністю / О.О. Кузьмич // Мовознавство. – 1993. – №6. – С. 61-65.
54. Культура спілкування у журналістській практиці : навчально-методичний посібник / укладачі: Надія Бабич, Олеся Жук. – Чернівці : Букрск, 2012. – 160 с.
55. Культура української мови: Довідник / С. Я. Ермоленко, Н.Я. Дзюбишина-Мельник, К.В. Ленець та ін. : За ред. В.М. Русанівського. – К. Либідь, 1990. – 304 с.
56. Кучеренко І.К. Лексичне значення прийменника / І.К. Кучеренко // Мовознавство. – 1978. – №3. – С. 12-23.
57. Кучеренко І. К. Складні речення з сурядністю і підрядністю / І.К. Кучеренко // Укр. мова і літ.-ра в школі. – 1973. – №11. – С. 27-33.
58. Кучеренко І.К. Складнопідрядні речення з кількома підрядними / І.К. Кучеренко // Укр. мова і літ.-ра в школі. – 1973. – №5. – С. 30-39.
59. Лаврінець О. Пасивні конструкції з предикативними формами на -но, -то та предикативними пасивними дієприкметниками на -ний, -тий у сучасній українській науковій мові / Олена Лаврінець // Українська мова. – 2013. – №1. – С. 24-38.
60. Лозова Н.Є. Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку: Словник-довідник / Н.Є. Лозова, В.Б. Фридак. – К. : Наук. думка, 2007. – 168с.
61. Мамалига А.І. Синтаксис тексту [Електронний ресурс] / А.І. Мамалига. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=139>.
62. Мацьків П.В. Наголос і морфемна структура іменника / П.В. Мацьків // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 34-40.
63. Мельничайко В.Я. Уточнюючі члени речення та розділові знаки при них / В.Я. Мельничайко // УМЛШ. – 1978. – №3. – С. 52-59.
64. Мовчун Л. Значенні межі варіювання прийменника-префікса в (у) / Л. Мовчун // Дивослово. – 1999. – № 4. – С. 18-21.
65. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор : Порадник з української мови / Н. Ф. Непийвода. – К. : Українська книга, 1998. – 238 с.
66. Пазяк О.М. Українська мова і культура мовлення : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / О.М. Пазяк, Г.Г. Кисіль. – Київ : Вища школа, 1995. – 239с.
67. Порало Н. Розділові знаки у безсполучникових складних реченнях / Н. Порало // УМЛ. – 1997. – №22. – С. 6.
68. Потапенко О.І. Вставні слова і вставні речення / О.І. Потапенко // УМЛШ. – 1979. – №2. – С. 66-68.
69. Рибалко О. Даймо шанс двоїні / О. Рибалко // Урок української. – 2002. – № 3. – С. 17.
70. Ріпей М. Росіянізми «так», «таким чином» у газетних матеріалах / Марія Ріпей // Українська мова. – 2011. – №4. – С. 72-76.
71. Симонова К.С. Модальне слово чи модальна частка? / К.С. Симонова // УМЛШ. – 1989. – № 10. – С. 56-60.

72. Скаб М.С. Кличний відмінок та його синтаксичні функції / М.С. Скаб // УМЛШ. – 1990. – №1. – С. 64-66.
73. Слинько І. Чи змінюється значення складнопідрядного речення від місця підрядного? / І. Слинько // Дивослово. – 1995. – №4. – С. 20-22.
74. Слинько І.І. Речення із звертаннями, вставними словами, відокремленими членами / І. Слинько // УМЛШ. – 1976. – №3. – С. 58-67.
75. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. / І.І. Слинько, Н.В. Гуїванюк, М.Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 801с.
76. Словник скорочень в українській мові / Уклад. Н.Д. Гула та ін.; Ред.-упоряд. В.В. Жайворонок, М.М. Феценко; За ред. Л.С. Паламарчука. – К. : Вища шк. Головне вид-во, 1998. – 512С.
77. Словник сполучуваності слів української мови / найуживаніша лексика / І.П. Сахно, М.М. Сахно; Дніпропетровський держ. ун-т. – Д. : [б.в.], 1999. – 539С.
78. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 283С.
79. Соколова С. О. Час та його відображення в граматичних категоріях дієслова / С. О. Соколова // Мовознавство. – 1995. – № 4-5. – С. 9-12.
80. Тараненко О.О. Дієслово в контексті сучасних тенденцій до перегляду нормативних засад української літературної мови / О.О. Тараненко // Мовознавство. – 2006. – № 2-3. – С. 55-77.
81. Тараненко О.О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (у межах граматичних категорій іменника) / О.О. Тараненко // Мовознавство. – 2005. – № 3-4. – С. 85-104.
82. Терлак З. Проблема кодифікації синтаксичних норм / З. Терлак // Українська історична та діалектна лексика. – Львів, 2003. – С. 54-71.
83. Тимченко М.П. Якісні відіменникові прикметники у функціональних стилях мовлення / М.П. Тимченко // Мовознавство. – 1979. – № 4. – С. 77-82.
84. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. : В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – 752с.
85. Український правопис / АН України, ін-т мовознавства ім.О.О. Потебні, Ін-т української мови. – 4-те вид., випр. й доп. – К. : Наук. думка, 1993. – 240 с.
86. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (Науково-навчальне видання): [монографія] / І.Д. Фаріон. – Вид. 2-ге, доп. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 336с.
87. Франчук В.Ю. Перехід відносних прикметників у якісні / В.Ю. Франчук // УМЛШ. – 1964. – №12. – С. 21-26.
88. Чак Є. Мандрівка в Країну Слова : наук.-худож. видання. Для серед. шк. віку / Є.Д. Чак. – К. : Веселка, 1986. – 167С.
89. Чернецький В.К. Демінутивні форми інфінітива в українській мові / В.К. Чернецький // Мовознавство. – 1970. – № 5. – С. 42-49.

90. Шульжук К.Ф. Мовленнєва реалізація складних багатокомпонентних речень / К.Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1992. – №1. – С. 38-41.
91. Юносова В. Кличний відмінок іменників чоловічого роду II відміни в сучасній українській мові / В. Юносова // Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах, 2006. – № 5. – С. 32-34.
92. Юносова В. Родовий відмінок однини іменників чоловічого роду II відміни / В. Юносова // Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах, 2002. – № 4. – С. 9-12.
93. Яцимірська М. Культура фахової мови журналіста : Навч. посіб. для студ. / М. Г. Яцимірська; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів: ПАІС, 2004. – 331 с.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Інтернет-ресурси

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо [Електронний ресурс] / Б. Антоненко-Давидович. – К. : Либідь, 1991. – 254с. – Режим доступу: <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/chekaty-dozhydaty-zhdaty-spodivatysya>
2. Лінгвістичний портал Mova.Info. – <http://www.mova.info>
3. Незалежний культурологічний часопис «І». – <http://www.ji.lviv.ua/index.htm>
4. Новітня термінологія у українській мові. – http://hosting.gotdotnet.ru/words_ua/
5. Освітній портал. – <http://www.osvita.org.ua/iresource/?cmd=cat&num=4&ctg=25>
6. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип [Українська мова в Інтернеті. – <http://www.novamova.com.ua>
7. Українська мова: Енциклопедія [Уроки державної мови. – <http://mova.kreschatic.kiev.ua>
8. Чак Є.Д. Чи правильно ми говоримо. – <http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com/m>
9. Я розмовляю українською. – <http://www.arkas-proswita.iatp.org.ua>

Електронні словники

1. «Словники України» on-line : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> Словник має три закладки: Слівозміна, Синонімія, Фразеологія.
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980) в 11 томах. <http://sum.in.ua/>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови і ще понад 50 словників : Slovnyk.net. <http://www.lingvo.ua/uk/Search/uk-uk?searchMode=Interpretations&fromSlovnyk=1>
4. Академічний тлумачний словник української мови на Лінгвістичному порталі mova.info : <http://www.mova.info/Page.aspx?l1=62>
5. Словник іншомовних слів : <http://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml>
6. Словники на сайті Розум.org.ua : <http://rozum.org.ua/index.php?a=index&d=18>
7. Словники на сайті Словопедія : <http://slovopedia.org.ua/>

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ

Абзац позначає набагато довшу паузу, ніж вона звичайно буває між двома реченнями, що стоять поряд. На письмі абзац позначається відступом вправо в новому рядку тексту. Поділ тексту на абзаци полегшує його сприйняття, дає змогу виділити в ньому суттєві моменти і, зрештою, надає йому певного забарвлення. Зокрема, текст, поділений на дрібніші абзаци, справляє враження швидшої й напруженішої дії, ніж текст, поданий великими абзацами. І навпаки, коли автор хоче передати щось повільне й гнітюче, він і абзаци робить важкими.

Вигуки – це слова, що виражають емоції та спонування, не називаючи їх, а також відтворюють нечленороздільні звуки. Вигуки в мові виступають заміниками речень. Їхнє конкретне значення великою мірою залежить від контексту, ситуації. За значенням вигуки поділяються на емоційні, спонукальні, застигли форми спілкування та звуконаслідувальні слова.

Внесення (слова, синтаксично не пов'язані з членами речення) – це повнозначні слова в реченні, які не відповідають на питання в ньому і слугують для уточнення його змісту та вираження комунікативних і модальних відношень. До внесень належать звертання, вставні слова й речення, вставлені слова й речення, слова-речення та вигуки.

Грамматика – це 1) устрій, лад, структура мови, тобто система морфологічних категорій і форм, синтаксичних категорій і конструкцій, способів словотворення; 2) сукупність правил зміни слів і сполучуваності морфів у слова, слів – у словосполучення і речення, тобто значеннєвих елементів нижчого рангу в значеннєві одиниці вищого рангу з метою реалізації комунікативної і когнітивної (пізнавальної) функцій мови; 3) наука, вчення про її об'єкт, розділ мовознавства, що вивчає закономірності та особливості будови і форми слів, словосполучень, речень, текстів.

Діалог – це різновид прямої мови. Розмова двох або більше осіб.

Дієслово називає дію або стан предмета як процес і відповідає на питання що робити? що зробити? Дієслово, на відміну від прикметника чи іменника, називає дію або стан як змінну ознаку, як процес, що триває в часі. У систему дієслів входять такі п'ять основних форм (дієслівних утворень): неозначена форма (інфінітив); способова форма (у дійсному, умовному й наказовому способах); безособова форма на -но, -то; дієприкметник; дієприслівник.

Займенник лише вказує на предмети, ознаки та кількість, але не називає їх. Займенник не має свого постійного лексичного значення (сигніфіката). Він використовується кожного разу залежно від мовної ситуації, певною мірою пристосовуючи свою граматичну форму до тих слів, замість яких його вжито, вказує на інші явища, наповнюється іншим змістом. Займенники в мові вживаються передусім для того, щоб уникнути повторення тих самих слів. При цьому форму займенника треба узгоджувати з родом і числом іменника, замість якого цей займенник вжито.

Засоби масової комунікації (ЗМК) – це спеціалізовані установи для відкритого, публічного поширення інформаційних повідомлень на великій території. До ЗМК належать друкована, аудіовізуальна, електронна преса, масові довідники, кіно-, відео-, аудіоносії інформації, супутникові, кабельні, комп'ютерні мережі – усе, що може нагромаджувати й передавати важливу для суспільного життя інформацію.

Іменник називає предмет і відповідає на питання хто? що? Предмети – це не тільки назви людей (робітник, співак), тварин (кінь, ворона), конкретних речей (сонце, книжка), а й назви опредмечених дій (засідання, облік), ознак (компетентність, краса), абстрактних понять (совість, доброта) і т. п.

Мінімальна синтаксична одиниця функціонує в межах речення чи словосполучення, тобто є їхнім складником, її виділяють з урахуванням синтаксичних зв'язків та семантико-синтаксичних (смыслових) відношень. У формально-синтаксичній структурі простого речення мінімальними одиницями є члени речення, у семантико-синтаксичній – синтаксеми. Члени речення виділяють на основі синтаксичних зв'язків, а синтаксеми – на основі семантико-синтаксичних відношень.

Мова є конститутивним елементом культурної моделі етносу, служить одним із засобів і форм передачі етнокультурної інформації. Мова є основою самовідтворення культури, її акумулятором і інтегратором. Живий складний організм культури впливає, наприклад, не лише на стан мовної освіти в суспільстві, а й на функціонування таких, здавалося б, формальних чинників, як інформативна реклама, вивіски, оголошення. Мова виконує такі функції: інформаційну (як засіб пізнання, збирання й оформлення всіх тих знань, які накопичені людьми в процесі їх свідомої діяльності), комунікативну (індивідуально-регулятивну (функція впливу); колективно-регулятивну (радіо, газета, ораторське мовлення); саморегулятивну (планування власної поведінки), емотивну (експресивна), когнітивну (спогади, роздуми, творча діяльність) та ін.

Мовлення – це реалізація засобів мови конкретними людьми в конкретних актах спілкування. Мовлення має особистісний характер і залежить від багатьох прикмет й особливостей, властивих конкретному мовцю. Мова живе в мовленні. Через мовлення людина засвоює мову. Внутрішнє мовлення є способом формування думки, а зовнішнє – способом її вираження. Зовнішнє мовлення існує у двох формах: усній та письмовій. Усне мовлення створюється під час говоріння і є, як правило, імпровізацією, що створюється в процесі комунікації. Може бути монологічним, діалогічним і полілогічним. Письмове мовлення – це мовлення без безпосереднього співрозмовника, його мотивація і задум повністю визначаються тим, хто пише. Мовленнєва діяльність має такі види й підвиди: 1) сприймання мовлення: слухання, читання; 2) продукування мовлення: говоріння, письмо.

Мовна грамотність – це дотримання норм орфографії, пунктуації та граматики. Усі терміни, спеціальні поняття, конструкції, що сформувалися під

впливом особливостей професійного мислення, повинні відповідати сучасному рівню правових знань, вживатися лише тоді, коли вони дійсно є необхідними.

Мовний стандарт – наддіалектна загальнообов'язкова форма загальнонародної мови, що є соціально ваговою передусім у сфері писемної комунікації.

Мовні норми – сукупність найбільш стійких традиційних реалізацій мовної системи, відібраних і закріплених у процесі суспільної комунікації. Норми характерні як літературній мові, так і діалектній. Норму, як категорію мови, не можна ототожнювати з правилами, що є категорією мовознавства. Правила є дуже важливим і активним фактором, але вони не завжди відповідають мовній нормі і є менш сталими, більш залежними від багатьох, іноді випадкових факторів. Норма – значно ширше і складніше поняття, ніж правило або регламентація, навіть коли вони загалом слушно відбивають її.

Морфема – найменша матеріальна частина слова, наділена певним значенням.

Морфологія (від грец. *morphe* «форма», *logos* «вчення») – це система граматичних значень і матеріальних засобів вираження їх для позначення в мові різних зв'язків між явищами дійсності та найзагальніших властивостей буття. Морфологією також називається розділ граматики, який вивчає ці засоби. Морфологія включає в себе «Словотвір» і «Частини мови».

Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі та нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови у процесі спілкування.

Нормування (нормалізація) – свідомий вплив на розвиток літературної мови з боку суспільства; колективна оцінка мовних фактів, на підставі якої кодифікується норма сучасної літературної мови.

Період – це розгорнуте речення, у першій, більшій, частині якого за допомогою періодичного повторення однотипних елементів дається докладна картина чогось, а в другій, меншій, – робиться висновок чи підсумок. Період має чітку двочленну будову. Перша частина періоду вимовляється звичайно з поступовим підвищенням тону і прискоренням темпу, а друга – з пониженням тону й уповільненням темпу. Між цими частинами в усній мові обов'язково робиться більша або менша пауза, а на письмі ставиться кома й тире.

Прийменник – службова частина мови, яка разом із відмінковими закінченнями іменників (або займенників) слугує для вираження підрядних зв'язків між словами в реченні. За походженням усі прийменники поділяються на такі групи: а) первинні, б) вторинні (утворені від первинних), в) відприслівникові, г) віддієслівні.

Прикметники відповідають на питання який? чий? називають колір, розмір, смак, якість, вдачу людини, відношення до матеріалу, до часу й місця, належність комусь або чомусь тощо. Свою функцію прикметники реалізують через поєднання з іменниками. Уточнюючи поняття, названі іменниками,

вони увиразнюють, конкретизують висловлювання. Надмірне нагромадження прикметників, навпаки, затемнює зміст висловлювання.

Прислівник – незмінна частина мови. Частина прислівників може мати ступені порівняння. За значенням та роллю в реченні прислівники бувають обставинні, предикативні і модальні. Прислівник характеризує дію, стан або ознаку, названі дієсловом, прикметником, іншим прислівником або, рідко, іменником.

Пряма мова – чуже висловлювання чи думка, передані від імені того, кому вони належать. Пряма мова дає змогу відтворити всі особливості живого усного мовлення: експресію, звертання, вигуки тощо. Вона зберігає не тільки зміст висловлювання, а й його лексичні, граматичні й стилістичні особливості. Пряма мова при цьому становить окреме речення або кілька речень. При прямій мові є слова автора, які вказують, кому належить дане висловлювання чи думка. Слова автора використовуються для характеристики як самого мовлення, так і персонажів, обставин, за яких відбувається мовлення. Вони можуть стояти перед прямою мовою, після неї або всередині.

Пунктуація (лат. *punctum* «крапка») – це система правил членування написаного тексту за допомогою розділових знаків відповідно до його синтаксичних, смислових та інтонаційних особливостей. Є розділові знаки кінця речення і внутрішніми.

Репліки – це окремі повідомлення й запитання, з яких складається діалог. При репліках слова автора часто бувають відсутні. (У драматичних творах слова автора називаються ремарками.)

Речення – це предикативна (лат. *praedicatum* – сказане) одиниця, осмислене сполучення слів або окреме слово, граматично й інтонаційно оформлене як відносно закінчена цілість, що несе певну інформацію, зміст якої через модально-часові параметри (ірреальність, спонукальність, бажальність, теперішній, минулий, майбутній час) співвідноситься з дійсністю. Речення від слова й словосполучення відрізняється трьома основними ознаками: комунікативністю, модальністю й предикативністю.

Синтаксис (грец. *syntaxis* «складання») – це сукупність правил і схем творення словосполучень, речень і тексту як словесних моделей певних фрагментів дійсності чи внутрішніх станів людини. Синтаксис починається із словоформи, а далі поділяється на синтаксис словосполучення, синтаксис простого, синтаксис ускладненого, синтаксис складного речення та синтаксис тексту. Кожне з цих відгалужень єдиного синтаксису має свої специфічні правила й схеми. Оволодіння ними забезпечує, з одного боку, правильну побудову висловлювань різного типу, чітке й дохідливе передавання власної думки іншим людям, з іншого – правильне розуміння чужих висловлювань.

Синтаксичний зв'язок – формальний зв'язок між компонентами синтаксичної одиниці (словосполучення, простого речення, складного речення), виражений відповідними мовними засобами. Згідно з функціональним підходом, в україністиці останнім часом виділяють такі типи синтак-

сичних зв'язків: предикативний (у простому і частково в складному реченнях); підрядний (у словосполученні, простому і складному реченнях); сурядний (у словосполученні, складному і простому реченнях).

Синтаксичні словосполучення – це вільні словосполучення, що утворюються щоразу за новими моделями, членуються на окремі слова, які за необхідності завжди можна замінити іншими.

Складні синтаксичні конструкції – це предикативні частини складних речень, які складаються з трьох та більше простих, можуть бути поєднані різнотипними граматичними зв'язками: сурядним і підрядним, сполучниковим і безсполучниковим. Такі речення називаються складними синтаксичними конструкціями. Можливі різні варіанти таких поєднань.

Словосполучення – це словосполучення й граматичне поєднання насамперед двох повнозначних слів, яке виникає в процесі творення речень.

Словотвір (дериватологія) – розділ мовознавства, що вивчає процес творення похідних слів, його механізм. Похідні слова творяться не довільно, а за певними правилами (законами, моделями). Отже, словотвір – це вчення про словотворення, яке служить збереженню і поповненню словникового складу мови, забезпечуючи процес номінації.

Сполучник – службова частина мови, яка слугує для поєднання між собою однорідних членів речення або речень. За походженням сполучники бувають: а) первинні; б) похідні, що розвинулися з інших частин мови. За значенням сполучники поділяються на сурядні, підрядні й пояснювальні.

Текст – це змістова, структурно-граматична єдність речень, груп речень, параграфів, розділів та інших мовленнєвих одиниць, розташованих у певній послідовності й пов'язаних між собою за змістом, інтонацією, стилем, спрямованістю за допомогою різних мовних можливостей, у яких ширше і повніше, ніж у реченні, розгортаються і конкретизуються думки, воля, почуття. З погляду змістовності текст сприймається як закінчене, об'єднане спільною темою змістове ціле.

Текст також є продуктом цілеспрямованого мовленнєвого акту. У мовленні – це висловлювання, що утворюється не лише з речень, а із сукупності речень, тим самим утворюючи змістову й структурну цілісність. Бо інформація реченнями не тільки повідомляється, але зміст повідомлення розгортається, тобто навколо змістового стрижня з'являються додаткові повідомлення-речення. Іноді такий змістовий стрижень розподілений між двома, трьома реченнями в тексті.

За прагматичною направленістю (знаряддя акту спілкування між адресатом і адресантом із певною метою) текст має свою інформативну наповненість, тобто висвітлює окремий фрагмент мовної картини світу з різним ступенем об'єктивності.

Характерними ознаками тексту є синтаксична єдність, зв'язність складових одиниць, певна інтонаційно-змістова спільність.

Цитата – це дослівно наведений уривок з якогось тексту для підтвердження або ілюстрації тієї чи тієї думки. Цитування буває двох видів: у вигляді прямої мови й у вигляді непрямої мови.

Частини мови – граматичні класи (групи) слів, що розрізняються категоріальним значенням, притаманними їм морфологічними ознаками, синтаксичними властивостями в складі словосполучень та речень і за суфіксами.

Частка – службова частина мови, яка надає окремому слову, висловлюванню чи реченню певного смислового або емоційного відтінку. Частки за своїм значенням і вживанням поділяються на такі, що надають певного смислового відтінку окремому слову чи групі слів, і такі, що вживаються для оформлення різних видів речень: приєднувальні; словотвірні й формотвірні.

Числівник називає кількість предметів або порядок їх при лічбі і відповідає на питання скільки? котрий? За значенням числівники поділяються на кількісні й порядкові.

Узус – реальне функціонування певної мови (слів, словоформ, синтаксичних конструкцій тощо) у суспільстві. Він реалізується в акті мовлення (акт мовлення здійснюється відповідно до узусу). Норма являє собою певну абстракцію, узагальнення правил, на основі яких здійснюється узус.